

[0850] Durk Lenige: de Gysbert Japix fan ‘e 18de ieu?

Eric Hoekstra

This article discusses the merits of the poems of the 18th century Frisian writer Durk Lenige. It is assumed implicitly, from the evidence of anthologies of Frisian poetry, and explicitly, from casual references in the literature, that Lenige is a minor poet, at best. No arguments are given in support of that preconception. Close reading of his poems reveals that several of them exhibit an intelligent composition, combining knowledge of science and religion in order to either present an ethical position or to express a personal emotion. In addition, the poems often have a very rhetorical, very condensed form, employing elaborate compounds and a compressed syntax, that is characteristic of international baroque poetry. The neglect of his poetry can possibly be attributed to lack of appreciation of the 18th century world view, and to the impopularity of the use of classic mythology with present-day critics and researchers studying the Frisian literature.

1. Ynlieding

Yn in libbene literêre tradysje is it ferline gjin boekhâlding dy't ien kear ôfsletten oan 'e kant lein wurde kin. Likemin is it sa dat wearde-oardielen oer literatuer út it ferline ivichheidswearde ha. Hoewol't der miskien wol algemien en foar altyd jildige noarmen oangeande de kwaliteit fan literatuer binne, is it ek sa dat minskene wearde-oardielen oer literatuer yn 'e praktyk in relative kant ha. Dy wurdt teweibrocht troch it feit dat literêre noarmen ta in hichte mei troch de tiid dêr't men tafallich yn libbet beskaat wurde. In religieus tiidrek sil bygelyks stichtlik wurk heger oanslaan as in sekulier tiidrek. It relative oan literêre oardielen is gjin skande, mar it gefaar dêrby is dat in oardiel oer wurk út it ferline plakfynt sûnder dat dat wurk foldwaande begrepen is, of dat it letter tiidrek út sleauwigens de literêre wearde-oardielen fan in earder tiidrek oernimt sûnder se sels te hifkjen.

Tagelyk is de konfrontaasje fan 'e noarmen en wearden fan it hjoed mei dy út it ferline heilsum foar de fitaliteit dêrfan, dy't oars maklik ta oerflakkiige foaroardielen ferwurde. It jout dan ek te tinken dat moderne lêzers, kri-

tisy en skriuwers de noas ophelje foar skriuwsels út it ferline, as soe it tiidrek dêr't wy no yn libje de literêre wiisheid yn pacht ha. Oars sein: wa lêst Huygens, Cats, Vondel en Bredero, om oer Vos, Six, Poot en Van der Merwede van Clootwijk mar te swijen. En yn it Fryske: Gysbert Japix wurdt wol kear op kear werprinte, mar wurdt er lêzen? En as wy de grutte nammen fan 'e lang ferlyn fêststelde kanon gewurde litte, hoe sit it dan mei minder bekende nammen lykas in Durk Lenige? Is ús tiid ahistoarysk, of sels antyhistoarysk?¹

It is net altyd like dúdlik hokke gedichten fan Lenige orizjineel binne en hokke oersettingen. Fon Wearinga (1973) hat bygelyks ûntdutsen dat de gedichten *Oon Goad* en *Oon Elliot* tebek gean op orisjinelen fan Jac. Bellamy. Yn guon gefallen hat Lenige sels al oanjûn dat er in oersetting makke hat, mar net altyd. Unwissigens dêroer ymplisearret dat wy, mei Fon Wearinga (1962:105), net altyd in ûnderskie meitsje kinne tusken oarspronklik wurk en oersettingen. Sil ik aansen Lenige ta grut dichter útrokke, mooglik op grûn fan oersettingen? Dat soe kinne: yn dat gefal ha ik inkeld sjen litten dat Lenige in goeie smaak hie yn syn kar fan gedichten en dat syn oersettingen as gedicht it lêzen wurdich binne. Lykwols leit it yn 'e reden dat benammen de gedichten skreaun foar frou en bern orizjineel binne, en, sa't ik hoopje sjen te litten, dêr sitte ek hiel knappe gedichten by.

Yn dit artikel sil ik writen dwaan en lit sjen wêrom oft Durk Lenige it fertsjinnet om noch lêzen te wurden. In stikmannich fan syn bettere gedichten wurde yn dit artikel analysearre en de karakteristike tema's wurde derút lichte; alsa hoopje ik teffens begryp foar dizze dichter te kweekjen.

2. Omtinken foar Lenige

De marzjinale posysje fan Lenige blykt út it feit dat syn gedichten pas yn 1959 útjûn binne (Brouwer 1959). Brouwer hat de gedichten fan nuttige oantekeningen foarsjoen dat de lêzer de komplekse barokpoëzy en de ûngewoane stavering makliker begripe kin. Brouwer syn *ynlieding* is de koarte kant it neist. Dat jout er sels fuortdaalks ta (s. V): "Myn doel wie, yn dizze ynliding yngeand meidieling te dwaen fan 'e útkomsten fan it ûndersiik nei de tael- en stylfoarmen fan it wurk fan Durk Lenige, mar it kin neat wurde;

1. Buijnsters (1984a:233) skriuwt oer de stúdzje en kennis fan 'e literatuer yn 'e 18e ieu yn Nederlân: "Helaas is er voor de neerlandicus die zich met dit tijdvak bezighoudt nog weinig reden tot voldoening. ... Anders dan in Engeland of Frankrijk occupeert de moderne kritiek zich ook zelden of nooit met onze oudere letterkunde."

ek sûnder wiidweidige ynlïeding wurde de dieltsjes fan ‘e Magnusrige al moai prizich.”

Fierder is it sa dat Lenige mear yn it Nederlânsk as yn it Frysk skreaun hat. Neffens Brouwer is der gjin wêzensûnderskie tusken syn Nederlânsk en syn Frysk wurk. Better net te witten binne noch Lenige syn Fryske fersen noch syn Hollânske ea publisearre, útsein yn Brouwer (1959). Dy neamt gjin publikaasjes, seit inkeld dat syn wurk yn ûnderskate hânskriften foar ús leit.² Brouwer linet yn syn ynlïeding foaral op ûndersyk nei Lenige dat troch Wumkes ferrjochte is (1926, 1932 a,b,c,d).

Yn blomlêzingen fan Fryske poëzy is Lenige meast mei mar ien of twa gedichten oanwêzich. Yn *Hundert Fersen* fan Breuker, Dam, Dykstra, Knol en Poortinga (1990) is fan Lenige ien fers opnommen. Om te ferlyken: fan Gysbert Japix binne fjouwer fersen opnommen, en it narrative rymjen fan Eeltsje Halbertsma is mei twa fersen fertsjintwurdige. It gedicht fan Lenige dat selektarre is (*De dead oon ein*) is in frijwat koart (10 rigels) konvinsjoneel gedicht oer dat de Dea nei de Opstanning ferslein wêze sil. Galama (1977) nimt trije gedichten fan Lenige op yn syn blomlêzing fan Midfryske teksten, meiïnoar 4 siden; om te ferlykjen: fan Gysbert Japix nimt er 56 (!) siden mei teksten op. De trije opnommen gedichten binne in psalm (VI), it frisse gedicht *De Deageried* en in wat ferfeelsum gedicht *It Libben*. Yn ‘e *Spiegel van de Friese Poëzie van de zeventiende eeuw tot heden* (Oppewal en Boorsma 1994) is dat lêste gedichtsje ek opnommen mei in twadde gedichtsje fan 6 rigels (*Dij Vlde zintuig*), oer it ferwyrt oan in non oft se it seisde sintúch, de leafde, net mist; de beide selektarre gedichten fan Lenige nimme tegearre in heale side yn. Eeltsje Halbertsma is mei fjouwer lange gedichten fertsjintwurdige (4 siden), Gysbert Japix mei seis gedichten, dêrby twa langen, yn totaal 8 siden. Dêr moat fuort by sein wurde dat de blomlêzingen oer it ginneraal hiel sunich binne as it op âldere poëzy oankomt, wat ik wer as bewiis opfetsje foar myn claim dat ús tiid frijwat ahistoarysk is. Der komme bygelyks tal fan ‘moderne’ dichters yn ‘e *Spiegel* foar dêr’t ien foar oar mear fan selektarre as fan Lenige. Is syn wurk sa beroerd? Of is de 18e ieu út ‘e moade?

Sprekt út it sunich opnimmen fan wurk fan Lenige al in ymplisyt wearde-oardiel, in mear eksplisyt oardiel is te finen yn Wumkes (1926, 1932a,b,c,d). Yn Wumkes (1926:379) is it sizzen: “hy heart ta de middelsoartige dich-

2. Fan syn dochter Cynthia ferskynde yn 1780, twa jier nei har dea, de bondel *Mengelgedichten* te Amsterdam. Komrij (1986:1201-1204) selektarre dêrút sels trije gedichten foar syn romrofte blomlêzing.

ters”. Spitigernôch beargumintearret Wumkes it wearde-oardiel net. In reden foar syn oardiel, amperoan in argumintaasje, is te finen yn Wumkes (1932c:460). Dêr seit er oer it wurk fan beide Leniges, heit en dochter: “Frjemde tsjinsprakichheit by dizze minsken: oan ‘e iene kant sa echt Frysk, oan ‘e oare kant sa ûnnatuerlik mei har neifolgjen fan Hellas en Rome!” Dat is in ûnferwachts bekrompen miening fan ‘e oars sa tûke Wumkes. Ommers, it is gjin eigenaardichheid fan ‘e Leniges om rynsk mei ferwizingen nei de klassiken te wêzen, it is it wêzensskaaimerke fan ‘e Renaissânse en de Barok, fan trije ieuwen Europeeske beskaving.

Dy mytologyske ferwizingen, net by elkenien fansels en net by elkenien like rynsk, wurde ek oantroffen yn Ingelsk, Dútsk en Hollânsk wurk út ‘e 17e en 18e ieu. En as der yn ‘e 18e ieu net nei de klassiken ferwiisd wurdt, dan wol nei de Bibel, dy’t likemin as de klassiken ‘echt Frysk’, dat wol sizze, fan Fryske boaiem is. De Bibel en de klassiken foarmje tegearre de grutte ynspiraasjeboarne yn dat tiidrek. By oare ‘Friezen’ fan komôf is it ferwizen nei de klassiken dan ek normaal. It wurk fan ‘e ferneamde filosoof Hemsterhuis (sjoch Petry 2001) tilt op fan ‘e ferwizingen nei de klassiken. Soks is in normale opsje yn in tiid dat it Latyn noch altyd in wichtige taal wie foar dejinge dy’t ta de ynternasjonale mienskip fan ûntwikkele minsken hearre woe (Cynthia Lenige klaget der ek oer dat se nea ûnderrjocht yn it Latyn hân hat). Van der Kloet (2005:88) skriuwt yn dit ferbân: “By it tema fan de idealistyske dichtkeunst dêr’t de dichters yn ferheven Parnassustaal fol mytologyske beskriuwingen harren ideeeën yn ûnder wurden bringe, komt Cynthia Lenige har poëtikale opfetting folle dúdliker nei foaren. Sûnder mis is hjir ek de ynfloed fan heit Dirk Lenige en oare dichters fan it Makkumer genoatskip te fernimmen...”.

Yn Oppewal, Gezelle-Meerburg, Krol & Steenmeijer-Wielenga (2006: 50) is it oardiel fan Breuker, ferantwurdlik foar it haadstik “Literatuur als liefhebberij. Van 1540 tot 1820”, ek negatyf: “Zijn poëzie maakt bij alle dichterlijke opsmuk een vrij onbeholpen en gewrongen indruk.” In argumintaasje ûntbrekt en dy is likemin te finen yn Breuker (2000:14). Wadman slút him by it negative oardiel oer Lenige oan. Yn syn besprek foar de RONO seit Wadman (1960:4-5) it sa: “Durk Lenige is een dichter uit de 18e eeuw, die ons nu niet direct aanspreekt. Dat ligt niet alleen aan de tijd waarin hij leefde, - vanuit de Friese historie gezien: de nogal vervelende periode tussen de Gouden Eeuw met Gysbert Japiks en de romantiek, die het aanzien heeft gegeven aan de moderne Friese literatuur. Het ligt ook voor een groot deel aan het feit dat Durk Lenige geen groot, eerder een klein dichter was.” Argumintaasje wurdt net jûn, mei’t it as in sels-evidint oardiel beskôge wurdt.

Yn it neikommende sil ik in tal gedichten fan Lenige neier analysearje. Gedichten dêr't ik wat wiidweidiger op yngean, binne yn har gehiel yn 'e Taheakke by dit artikel ôfprinte yn 'e orizjinele stavering sa't Brouwer dy werjout.

3. Analyse en tematyk

3.1. De sintugen

De sintugen, sintúchlike waarnimming en de sinjouwing dy't dêrmei ferbûn is, komme nei foaren yn it fraaie gedicht "Oon A. Rymersma 1778" (Brouwer s.9; sjoch Taheakke). Alderearst wol ik wize op 'e retoaryske krêft fan dit gedicht, dat it ûntliet oan twa saken: in izeren metrum dat it gedicht in grutte sizzenkrêft jout, en in weromkommende syntaktyske konstruksje mei *salang* dat it karakter fan in beswarrende formule kriget dy't spanning foar in klimaks opboud. It gedicht besjongt it wûnder fan 'e wurking fan it lichem: it each, de hertslach - polsslach, ûnthâld en tinkkrêft, de longen, de waarmtehúshâlding, de tonge en de smaak. Al dy aspekten fan it wûnder fan kompleksiteit dat ús lichem is, binne opstapkes nei de Rede, dy't de emosjonele húshâlding op oarder hâldt en der foar soarget dat de dichter him bewust bliuwt fan it wûnder, en dat de dichter God tankber is sawol foar it lichem sels as foar it bewustwêzen fan it wûnder en alle oare goede dingen.

De metafoaren yn it gedicht ferwize nei oare aspekten fan it gedicht en krije dêrtroch mear lagen en sizzenkrêft. De begjinrigel (*Za lang myn eiar it lioed oentfinst*) ferwiist nei de stjerlikens fan it liif, it ferrin fan 'e tiid en it beharkjen fan poëzy. En lyksa wurdt de oarder fan 'e polsslach en bloedsomrin relatearre oan it ferrin fan tiid sa't in klok dat mjit:

*De pols fix oafbijt eltse tikje.
Cekoends-traap dogt, dij sliert nog sloept,*

Dy oarder fan polsslach en tiid wurdt wer relatearre oan 'e oarder fan it ûnthâld, dat ommers ek mei tiid (ferline) te krijen hat:

*T geheegen lâns zijn keâtting stoept;
Der het de tinskreâft kin berikje.*

Merk op dat *keatling* yn 'e 18e ieu en dêrfoar in posityf symboal is (Tillyard 1943, sjoch ek http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Chain_of_Being en de referinsjes dêr). As symboal fan dy oarder is yn 'e 18de ieu de klok wakker

populêr (oer de klok as symboal fan tinken en moraal, sjoch Draaisma 1990). Pas de 19e ieu makket, nei de Frânske revolúsje, fan ‘e keatling in negatyf symboal, fan sosjale repressy. It twadde kûplet bout fierder oan ‘e wûnders fan lichem en sintugen. Yn it earste kûplet wiene each en ear al op it aljemint kommen. It is dêrom gjin tafal dat yn it twadde kûplet it priuwen en it taasten te praat brocht wurde, representearre troch de tonge dy’t it ferwulf ‘paait en priuwt’:

*Za lang ...
Mijn tong t gehijmelte paait, in priuwt,
Gods gutlikheid dy iewig bliuwt;
In uwz mei zilligheid omwullit*

It wûnder fan ‘e taast wurdt neamd yn ‘e kontekst fan it *paaien*, dat ek *tútsje* en *aaie* betsjut. Dat is in ferwizing nei de leafde fan ‘e dichter foar syn frou, oan wa’t it gedicht ommers opdroegen is, en dy’t hjir eksplisyt (“ús”) neamd wurdt.

Yn it tredde kûplet wurdt de spanning oplost dy’t opboud wie troch de hieltyd net ôfmakke syntaktyske konstruksje mei “salang”. It leafdesmotyf wurdt dan eksplisyt makke mei de fraze *uwz vestwiettre leafds bestieân*, en alsa wurde tiid en leafde meiinoar ferbûn. Dêr falt wer op dat it bûn wêzen yn in relaasje (*fêstfitere*) posityf bedoeld is. Wylst wy yn ús tiid by in “fêstfitere leafdesbestean” earder tinke soene oan in fêstrustke leafdesbestean. De 18e ieu, en de Renaissance dêrfoar, oanbea oarder en fêstichheid. En de wittenskip ûntduts ek oeral oarder: yn it lichem en yn it hielal. En al dy wittenskip fan it wûndere hielal waard as in útdrukking fan Gods grutheid sjoen (sjoch it wurk fan 18de-ieuske filosofen lykas Hemsterhuis).

Op dit plak wol ik ek efkes wize op in apart stylskaaimerke fan ‘e Fryske barokpoëzy: it brûken fan genitiven lykas *cekoends-traap* (r. 3) Tsjintwurdich soene wy in postnominale konstruksje mei *fan* brûke lykas *it traapjen fan sekonden*. Ik ha hjir foar de lêsbereans mei streekjes (-) oanjûn dat *lofts* en *kôk* byinoar hearre; Lenige skriuwt se meastal los. As wy *cekoends-traap* mei *it traapjen fan sekonden* ferlykje, falt fuort op dat de earste koarter, mear konsintrearre, is as de lêste. Sokke konsintrearre prenominaale genitiven binne yn dichterlike taal no noch wol mooglik, mar yn barokpoëzy (Lenige, Gysbert Japix) sille se earder fûn wurde as yn hjoeddeistige poëzy. Neffens Brouwer (1965:55) komme in protte fan Lenige syn gearkeppelingen ek by syn grutte foarbyld Gysbert Japix foar, mar net allegear; hy hat

sels ek nije bymakke. Kamen sokke konstruksjes yn ‘e sprektaal doedestiids al foar? Of ha wy hjir te krijen mei in keunstmjittige opset? It lêste leit mear yn ‘e reden. Yn alle gefallen hat it konsintrearre karakter fan in fraze lykas *cekoends-traap* in sterke retoarysk-poëtyske sizzenskrêft.

3.2. Foarteam en tradysje

Foarteam en tradysje oppenearje har yn it gedicht skreaun foar soan Piter (s.9, sjoch Taheakke). Yn it wenstige patroan fan nammejouwing waard de soan gauris nei pake ferneamd. Dat wie mei Durk Lenige syn soan Piter ek it gefal. Sadwaande koe er skriuwe:

*Heites, oerheits, heite Namme,
Roen roâl, viefveris vorstamme,
k Loits dij ijn mijn Pietter oon*

Want Piter wie de namme fan syn soan, fan Piter syn pake (Durk Lenige syn heit), fan Piter syn pake syn pake, en sa fiif kear. It eigen bern is sadwaande in skeakel yn it keatling fan ginneraasjes, dêr’t de minske, noch net ûntwoartele, in grutte ferbûnens mei fielt.

It twadde kûplet is fan in seldsume skjintme, dy’t it foar in part ûntlent oan syn doelen op poëtyske passaazjes mei fraaie byldspraak út Preker 11 en 12. Earst it kûplet:

*Tins kaat wiese kenings muwlle,
Tins dijn Mekker, tins dijn schuwle!
Der dijn Ieegd nog grient in blomt,
In it Joblig blier vormekkit,
Zulvre kood, mei kreft omstekkit,
Der ‘se ijn zeine kiel jep zwomt,*

It “sulveren koard” komt foar yn Preker 12:6. De kontekst is dat men oan de skepper tinke moat, ear’t men âld is:

*6. - ear’t de sulveren koarde knapt
en de gouden oaljahâlder brekt*

It knappen fan ‘e sulveren koarde en it brekken fan ‘e gouden oaljahâlder binne metafoaren foar it stjerren. De sulveren koarde kin ek as metafoar foar

de rêchbonke sjoen wurde, de gouden oaljehâlder as it liif of as de plasse; dy lêste, tige nijsgjirrige, ynterpretaasje fûn ik op in side oer bibelske muzyk (<http://nl.mortification.de/discografie/cover/>). No kinne wy de “wize keningsmûle” ek pleatse. Want neffens de ynljeding by it boek Preker yn Bibel (2002) “hat de Joadske en âld-kristlike tradysje *Kening* Salomo as de skriuwer fan dit boek sjoen”. Yn 12:12 sprekt de skriuwer de lêzer oan as “myn soan”, krekt sa’t Lenige syn gedicht opdroegen is oan *syn* soan. De “skûle” is in symboal dat ferskillende ynterpretaasjes ferbynt: it sterke liif fan dy’t jong is, mar ek de skûle dy’t heit en mem it bern biede, en dy beiden ûnderdielen fan de skûle dy’t God biedt (“tink oan dyn skepper”). Mooglik kin by skûle ek tocht wurde oan it skûlliif fan de mem, dat yn Preker 11:5 foarkomt. By einsluten ropt it kûplet in byld fan fruchtberens en fan wille op yn de rigels “As dyn jonkheid noch grienet en blossomt en him jobbelich bliet fermakket”. Dat de jonkheid syn gerak wat wille oanbelanget ha moat, wurdt sketst yn itselde haadstik, Preker 11:9, “Haw wille, jongfeint” en sa fierder. Alsa foarmje Preker 11 en 12 de fruchtbere boaiem dêr’t it gedicht syn literêre ynspiraasje fynt, mar de dichter hat it knap ferwurke yn in eigen gedicht dat grif gjin oerskriuwerij fan Preker is. Blykber mocht Lenige by ditsoarte allúzjes ek foldwaande bibelkennisse ûnderstelle, mar yn ús tiid is dat net mear sa.

Yn it tredde kûplet komt de fergonklikheid, de slinende tiid, op it aljemint, dy’t de keatling fan ginneraasjes oan ‘e iene kant opfret, wylst dy oan ‘e oare kant wer oanwaakst. Wis, in universeel klisjee (yn it Frysk troch Gysbert al brûkt), mar mei hok krêftige retoaryk wurdt de tiid oantsjut, in krêft tweibrocht troch it hommels tûk brûken fan gearkeppelingen om ‘e tiid mei oan te sprekken en oan te kleien:

*Eartosch-brokler, eag vortjustler,
vutten schodder, tel vorbjustler,
(Snijtosk-brok’ler, each-fertsjustrer,
fuotte-skodder, hert-ferbjustrer,)*

Ik ha de oersetting der tusken heakjes ûnder set. De tiid makket de minske ûnmachtich, dat er net mear wurkje kin: *Wurk te dwaan is mij oentsloept*. It lêste kûplet is net bysûnder, mar de lêste rigel is wer in riedsel fan komplekse barok: *Traap hieap mieatte is mear as leian*. Ik fetsje dat op as: *hert hoop mijitte, is mear as lean*. Traap fetsje ik op as “stap”, want yn it earste gedicht hjir besprutsen kaam de fraze “sekonds-traap” foar, dat ik mei help

fan Brouwer syn noaten ferdútste as “sekonde-stap”. Dat kin dus it tikjen fan it hert wêze, symboal fan sûnens, mar ek symboal fan tiid troch de asso-sjaasje mei de klok, dy’t wer de lingte fan it libben ôfmjit en dus by sûnens oanslút. Sadwaande ha ik “traap” opfette as “hert”. “Heap” sil wol “protte” betsjutte. De moraal fan it gedicht is dan ferwurde yn dy lêste rigel, dy’t sa-folle betsjut as “sûnens en oarder is lean genôch”.

Tsjinoer de slinende tiid is de solidariteit tusken de generaasjes en har be-treklike ûnstjerlikheid in paslik antwurd, dat Lenige ferwurdet yn ‘e foar dy tiid konvinsjonele moraal:

*Iere Goadstjenst, aedders te achtjen
Dogt mild libbens jeft vorwachtjen*

De blidens fan ‘e dichter om de genamt fan syn heit wurdt kontrastearre mei trystens om de fergonklikheid fan it (eigen) libben; as syntese uteret de af-feksje fan Lenige foar syn soan him dan yn dit oprjochte advys. De oarder fan ‘e harmony tusken ginneraasjes is in tsjinwicht tsjin ‘e dusoarder troch oantaasting fan ‘e tiid.

3.3. *Kosmos en oarder*

De oarder dy’t oan ‘e himel te obstrewearjen is hat de minske ek faak ynspi-rearre ta tinzen oer de aard fan it libben. By Lenige komt it hielal as poëtysk ûnderwerp op it aljemint yn gedichten lykas *De Komit* (s.22-23, sjoch Ta-heakke). Mei de oanwaaksende kennis fan ‘e oarder yn ‘e kosmos, yn it grutte en yn it lytse, waakst ek de ynteresse foar de kosmos sels oan. Lenige spekullearret sels al oer it bestean fan libben op oare wrâlden:

*Vin wrâdden, dij nei tins beweind,
Trog weassens, mei mear ljeâgs beseind;
Trog mear, beschijnd as ienne zinne,*

En alle ferwûndering dêroer draacht by oan ‘e bewûndering foar God. In protte dichters besongen krekt as Lenige de nije wittenskiplike ûntdekkin-gen om dêr de gruttens fan God mei te demonstrearjen (Schenkeveld - Van der Dussen 1994:115).

Mar der komme ek filosofen en yntellektuelen dy’t mei op grûn fan ‘e macht fan it minsklik ferstân begjinne te twifeljen oan ‘e kristlike god, en dêrnei de godsidee sels ek op losse skroeven sette. De Fryske filosoof Frans

Hemsterhuis (Petry 2001:741, oerset út it Frânsk) neamt dit yn syn “Lettre sur l’Athéisme” it tredde soarte fan ateïsme, en seit dêroer: “Maar voor het laatste [soort atheïsme] ... dat zal alleen vernietigd worden nadat de mens zich die onbetwistbare waarheid eigen gemaakt zal hebben dat de rijkdom van wat hij materie van iedere soort noemt alleen maar overeen komt met het kleine aantal van zijn huidige organen, en dat die materie waarin zijn verbeelding meent het al te zien slechts een oneindig kleine is van het heelal.”

Hemsterhuis sels sjocht yn ‘e wûnders fan it hielal net sasear de supremasy fan ús ferstân mar de beheindens fan ús sintugen. Mei ús skeamele fiif sintugen nimme wy mar in lyts part fan it hielal waar, en fan ‘e ûneinigens fan God. Lenige sketst sa’n ateïsme as skrikbyld yn it gedicht “De Twifeler” (s.63-64):

*O wiea him Dy nin trieast za Himmelsch wier wol hiearre,
Der ljacht nin ljacht, nin zinn’ vor him op de ierdkleats roend,
Al het hij hit oentfinst, oentsloepde it blien lots wiearre
Al het him driegt, oerstjelt, vlijagt stjoerleas zoender groend*

It godsleauwe is foar Lenige, foar Hemsterhuis en foar tal fan oaren yn ‘e 17e en 18e ieu sa nau ferbûn mei de waarnimming fan oarder dat de ateïst delset wurde kin as ien dy’t gjin oarder sjocht, foar wa’t alles, yn Lenige syn wurden, *stjoerleas sûnder grûn fljocht*. Fon Wearinga (1962:106) seit oer “De Twifeler” “dat dat ek foar it godstsjinsthistoarysk begryp fan de frommens yn it 18e-ieuske Fryslân fan belang is (nammers mear fersen fan Lenige binne dat) fanwegen in noch net relativearre en dochs harmoanysk lykwicht tusken wittenskip en leauwe.” Sa’t út de eardere oanhelling út Schenkeveld-Van der Dussen bliken docht omfiemet dit houlik fan wittenskip en religy net inkeld Fryslân, mar de Republyk en foar it neist is it fan tapassing op hiel net-Katolyk Europa. By Lenige sjogge wy dus lykas by in protte oare dichters út de 17de en 18de ieu dat de wittenskip en de kosmology in grutte rol yn it tinken spylje, mar benammen ek foar it religieuze fiellen.

Lenige syn wrâldbyld is oars besprutsen troch Fon Wearinga (1962), mar dy giet foaral yn op it astronomysk wrâldbyld (kopernikaansk by Gysbert Japix, kepleriaansk by Lenige), net sa bot op ‘e morele en religieuze betsjutting dêrfan. Fon Wearinga lit sjen dat Gysbert folle mear linet op ferwizingen nei sawol it antyk-mytologyske wrâldbyld as it bibelske. By Lenige, dêrfoaroer, binne dy beide folle minder prominint oanwêzich, al einige Lenige syn gedichten wol gauris mei in streekrocht oanroppen of neamen fan God (dat wat oars is as ferwize nei bibelpassaazjes). Fon Wearinga syn ob-

strewaasje hat fansels te krijen mei it feit dat Lenige in ieu letter as Gysbert libbe en skreau. It is ommers karakteristyk foar de ûntjouwing fan 'e Europeeske poëzy fan 'e 17e ieu oant no ta dat spesifike ferwizingen nei sawol de antike wrâld as de bibelske wrâld stadichoan út de poëzy weiwurden binne.

3.4. *Orisjinele ekspresje fan yndividuele emoasjes: libbenswurgens en argewaasje*

It gedicht dat begjint mei de rigel "Aade fammen oaf te klopjen" is skreaun by de 28ste jierdei fan Lenige syn dochter Jetske, oantsjut as J.C. yn 'e titel fan it Midfryske orisjineel (s.76-77, sjoch Taheakke). Poëzy hie yn 'e 18e ieu (en ek yn 'e 17e) in tige sosjale funksje. Der waarden in protte gedichten skreaun foar de leden fan 'e húshâlding, lykas by Lenige it gefal is, mar it koe ek gean om gasten, gasthearen of gastfroulju, freonen of opdrachtjouwers, of leden fan in lêsselskip³.

Dy dochter, al wer 28, is blykber net troud, en dat is de âld baas min nei it sin, dat hy wol har 'ôfklopje' (pleagje). Dat is it iene tema fan it gedicht: it besykjen fan 'e âldman en fiterje dochter oan ta de leafde. Dêrta sketst er de need fan 'e net troude faam, de eangst om 'oer te bliuwen'. De dichter ferliket har mei de stimpel fan in blom, dat ommers it froulike diel derfan is, dy't ornaris troch de stomoaltrie befruchte wurdt, mar no dus net:

*Tins! de Stimpel kniept in knet,
vrijd nog Papt, nog vield ooit Loekje,⁴
krietze ijn Niead oon Cieppido
('Tink! De stimpel knypt en knet,
frijt noch paait, fielt nea langst-lûkje'
kriet se yn need oan Cupido,)*

3. Oer problemen by de definysje fan in lêsselskip, sjoch Buijnsters (1984b:184). Lenige wie lid fan it Makkumer dichtselskip "Kunst kweekt het menschelijk geluk", dat earder in soarte fan rederikerskeamer wie as in lêsselskip, al oerlaapje de aktiviteiten fan lêsselskip en rederikerskeamer fansels al. By in lêsselskip leit it aksint mear op it bywenjen fan lêzingen en minder op it bedriuwen fan literatuer. Yn feite fungearje Lenige en syn húshâlding ek al as in lytse rederikerskeamer anneks lêsselskip. Mienskiplik oan lêsselskip en rederikerskeamer is it ferlet "om zich te verenigen in besloten gezelschappen van allerlei aard" (Buijnsters 1984b:186).

4. By de ynterpretaasje fan it wurd *papt* ha ik de suggestje fan Brouwer folge (s.133): "*Papt* foar *Payd*: tute?"

De wurking fan stimpel en moaltrieden is wer in foarbyld fan in stikje witskiplike kennis dat yn 'e 18e ieu algemien bekend waard en dat troch de dichters dan wer graach as moadieuze metafoar brûkt waard. De eangstme foar it oerbliuwen en de oanfitering ta it houlik kin ek fûn wurde yn it 17de iuske gedicht *Ansck en Houck* fan Johan van Hichtum (Brouwer en Hellinga 1935), dat de foarm fan in dialooch tusken in mem en har dochter hat.

It oare tema fan it gedicht is de âlderdom. De âldman beskôget it as in driuwende plicht dat er wer in gedicht skriuwe moat by de jierdei fan syn dochter. Hy mist lykwols ynspiraasje:

*Nee, mar ho ik 't ieak brebiearje
K' slaan roen om registers mis,
Rijemkjen, zoender Dechters vlieggen,
kroeppe Eiarder as ja Fliean,
Zantig Jerrens tjusstre Eiaggen;
Doorre 't wurk nit meiar bestiean,
In 't vordjear vers is uwtmiedde,
Hir 's nin nijs oon to te rieden
Sa as 't eiarst wurt, is ieak t' ein*

Dochs is dat ek in bytsje in poëtysk bedroch, want de metafoar mei de stimpel is dryst, en it gedicht docht modern oan troch de hommelse ôfwikseling fan tema's, it earlik tajaan fan wurgens en âlderdom, it trochprappen fan yl-lúzjes, en de ienfâld fan 'e taalfarm, diskear sûnder barokke ferbale bab-belegûchjes. Krekt it yndividuele, de selskrityk, it ferbrekken fan konvinsjes makket dit gedicht modern.⁵

-
5. In lêzer seit dat de twifel oan eigen kinnen in ôfkôge topos út de gelegenheidsliteratuer is. Mar dy topos is hjir net oan 'e oarder. By dy topos is der sprake fan in ferûntskuldiging fan de dichter foar syn lyts poëtysk fermogen *oan it begjin* fan it gedicht. Dy ûnskuldiging is boppedat *net letterlik* bedoeld, faak mient de dichter der neat fan: it is in foarm fan beleefdheid en (sabeare) beskiedenheid. Lenige dêrfoaroer komt mei in statement oer syn dichterlike fermogens *oan de ein* fan syn gedicht. Dat docht er net út beleefdheid; it is basearre op de konstatearring fan it mislearjen fan it gedicht. Hy komt ek mei in konkrete ferklearring foar it mislearjen, nammentlik, hy is te âld om noch goed te dichtsjen:

*Zantig Jerrens tjusstre Eiaggen;
Doorre 't wurk nit meiar bestiean*

Dat is gjin topos: dat is de hurde wurklikheid fan in âldman dy't amper mear sjen kin.

Boppedat sitte der yn it gedicht ek noch in pear prachtige rigels dy't troch har doelen op in beskate bibelpassaazje in ekstra betsjuttingslaach oanbringe:

*Mar ijn 't Heart der woalt ien spoekje
Dij zijn Namme is Legiô*

“Myn namme is legio”: dat wurdt sein troch in man dy't yn 'e macht fan in kliber ûnreine geasten rekke is (Markus 5:9), as Jezus him freget wa't er is. Jezus driuwt dy geasten dan út. It ferburgen boadskip fan Lenige oan syn dochter is dat se geastessiik wurde kin at se net trout, want oars kin de need om har leafdesstatus (*krietze ijn Niead oon Cieppido*) har oermânsk wurde. Dan realisearret de dichter him dat er no wol hiel nuver dwaande is yn in jierdeigedicht, dêrom ferfettet er mei de rigels:

*Ho kin dit de Tex vorkliearje
Der 't mijn Doijtters Djerdeij is*

Mei dat 'brechje' makket er dan de hommelse oergong nei it tema fan it mislearjen fan it jierdeigedicht troch âlderdomswurgens, dêr't eins ek in brek oan leafde foar dizze dochter út sprekt; ferlykje it mar mei de waarmte dy't út de gedichten foar dochter Cynthia sprekt (bygelyks *Oon myn heegst-wurdige D ... C.L.*, s.16). De ein fan it gedicht wol de dochter dan wat delbêdzje troch de tige plichtmjittige moraal te jaan dat de heit as âlder automatysk foar de dochter need stean sil. In seldsum earlik gedicht, ek al is it boadskip foar de dochter wol wat soer nei't se sa bot pleage is.

In gedicht dat de lêzer by it hert kriget is it gedicht skreaun foar de 72ste jierdei fan Lenige syn frou (Brouwer, s.85). Beide binne dan net al te al te mear. It gedicht liket konvinsjoneel, mar de lêste rigel is prachtich:

*It weazen dat bestoe Eiar dat er weazens tinsten
of zinnen roen roalln Dij Ljoagt in warmte Schinsten
Dij sein Jens djerdeij wear op Nijs mej t zilligst best
Dij uws as 't wier za goe - ijn Seinne in Ljafde sparrit
in om Eltjoer za lang ta heagste lok het warre.
Ik gean mar Eiarst dan doek Jens Ljagt wol zieaft ijn 't West.*

Ut it gedicht sprekt oan 'e iene kant de winsk dat de frou noch alle goeds belibje mei, de konvinsjonele winsk fan sûnens en gelok, jûn fan God dy't

har ek nei de dea hoedzje sil. Mar dan slûpt de twifel yn it gedicht mei it tuskensintsje: *as 't wier sa goe*. Oan 'e oare kant sprekt út de lêste rigel it besef dat se al sa âld en siik binne, dat de gewoane heilwinsk fan sûnens en gelok net mear fan tapassing is. Tagelyk sprekt út de lêste rigel ek genegenheid foar de frou en de tragyk fan 'e akseptaasje fan 'e dea: ik gean wol earst, dan falt it stjerren jo faaks ek lichter. En yndie sil ek yn wurklikheid de ien fuort stjerre nei't de oar fertein is (Breuker 2000:22).

Yn syn lettere gedichten makket Lenige gauris in tige orisjineel gebrûk fan it kontrast tusken it retoarysk foarmjûne idealisme fan 'e barok en de platte (alderyndividueelste) emoasjes fan it lijend yndividu: dy emoasje kin libbenswurgens wêze, tagedienens, of ek, sa't wy yn 3.6. sjen sille, in mylde morele ferûntweardiging kombinearre mei humor. Lenige boartet mei de konvinsjes fan 'e barok, sawol nei de foarm as de ynhâld, om op in orisjinele manier syn sels-ekspresje stal te jaan.

3.5. *Deugdsom út eigenbelang*

Yn it gedicht *It zolms belang* (s.31-32) probearret heit Galien út oft syn berntsje wier mient dat dy alles foar heity dwaan wol. It gedicht is op in wrede wize humoristysk. Grotesk is it byld fan 'e heit dy't it bern in bonkerak ûnder de noas triuwt mei de wurden: *kroep ijn zijn Earmen pajj de dead*. Mar de oerdreaun opportunistyske hannelswize fan it berntsje Jan is ek om te laitsjen, as dy seit tsjin wat er mient dat de Dea is:

*Mijn goune dead! eij lit me vrij!
Ik jaen dij heit, in Mem er bij,
lit doeble buwt it zwirst dogs weagen*

De ein fan it gedicht, dat de moraal jout, is dan ek frijwat synysk, al is de lêste rigel wer hiel poëtysk:

*It zolm belang lit zich nit vodje,
Zo gliedt elts Fruins, wud, roen, as t zoan,
oentsloeppe trog dij stieve boan,
Al mut d' ierds touter er om Schodje!*

Yn dit gedicht brûkt de dichter eigenbelang yn syn simpele, algemien bekende betsjutting fan it moreel ferwerplike eigenbelang. Lykwols, der bestiet ek sokssawat as sûn eigenbelang, de soarch foar jins lea en jins geast,

wat Michel Foucault ta etyske ymperatyf ferheven hat mei syn striidgalp: *soin pour soi* (soarch foar jinsels). Kaam yn it niisneamde gedicht it ferkearde eigenbelang nei foaren, yn ‘e *Uwtrop* *vin Keizer Titus* (s.24, sjoch Taheakke) komt it sûne eigenbelang op it aljemint.

It aardige fan dat gedicht is dat it tefolle tajaan oan begearten (yn kristen-taal: sûndigje) as stridich mei it eigenbelang, as selsferrie sjoen wurdt: *Hoe sil de langste nacht elts it selsferrie oanspije?* Krekt dêrtroch ferriede jo jessels, en dêr sil Foucault it fan herten mei iens wêze. It gedicht jout ek in klear begryp fan wat it werklike gefaar fan it tajaan oan begearten ynhat:

*Losboannigheid za lêg trog t vioul vornift oonvied,
Boânt harre droommers, der elts ien ien Ierrsea Stiet,
vortwifflje om nijs ien deij, op t kortst, oon ein to krijen*

It ferstân is *vioul* ‘smoarch’ omdat it no funksjonearret yn tsjinst fan ‘e ferslaving oan in begearte, en dus net mear frij is. It ferslaavjende aspekt fan it tajaan oan begearte wurdt ek moai ûnder wurden brocht yn ‘e twadde en tredde rigel fan it gedicht:

*O uwtrop! wer wut nou, hir dij bewein spyt heard?
Bij dij de tied tofeânt, op t blokhûws vin bejeart,*

It tiidwurd ‘tofeântsje’ sil wol mei ‘fearnje’ (Hollânsk “vierendelen”) gearhingje, dus ‘fergrieme’ betsjutte. De b-alliteraasjes en it ritme soargje der mei foar dat dizze rigels rinne as in trein. Yn Modern Frysk wurdt it sokssawat as: “Wêr wurdt no dy beskriemspyt heard? / By dy’t de tiid tefearnje yn it blokhûs fan begearte”.

De rigel *vortwifflje om nijs ien deij, op t kortst, oon ein to krijen* wiist derop dat it tajaan oan in begearte ek makket dat de rêst fan it bestean ferfeelsum wurdt: de pykmominten wurde in nije nulline, en it gewoane libben fan al den dei hat alle smaak ferlern.

It is in izersterk byld om alle ferslave lju del te setten as steande yn in *Ierrsea* (jarresee); dat groteske heart by de sjarme fan ‘e barok. De dichter ferriedt ek in saakkundige kennis fan begearte en ferslaving. Hjir is net de droechstoppel oan it wurd dy’t sels neat meimakke hat.

Keizer Titus riedt ús ta de deugd, net sasear as in blinde ûnderwerping oan Gods wil, mar omdat it foar ús wolbefinen ek better is. Ut eigenbelang dus. En dêrom is de ferslaafde net inkeld immen dy’t him ferfeling op ‘e hals

hellet (*vortwijfle om nijs ien deij, op t kortst, oon ein to krijen*), mar ek immen dy't him skuldich makket oan ... selsferrie: *ho zil de langsten nacht, elts 't zolmsvorried oonspijen?*

3.6. Humor

Om op in wat lichtere toan te einigjen: de humor spilet ek wolris in rol yn 'e gedichten fan Lenige. Dat die al bliken út it gedicht *It zolms belang*, niis besprutsen. Lenige hat ek gedichten skreaun dy't spanning opbouwe om mei in humoristyske klimaks te einigjen. Twa foarbylden dêrfan binne *Moarns stoan* (s.41, sjoch Taheakke) en *De blijenne man* (s.8, sjoch Taheakke)

Moarns stoan hat wer in izeren syntaktyske konstruksje. Troch de werhelting fan 'e *IIn twissche*-sinnen ('wylst'-sinnen) wurdt in beskriuwing fan 'e warberens fan 'e natoerwrâld op ferskate plakken jûn en tagelyk wurdt der spanning opboud. Want wy freegje ús fansels ôf hok wichtich barren al dy natoerbarrens ûndergeskikt oan binne. Dat komt oan 'e oarder yn it fjirde kûplet, as de lêzer lang om let de ik-figuer moetet troch waans eagen al dy lyktidige barren sjoen wurde. It wichtige barren dêr't al dy moarns-warberens fan 'e natoer oan ûndergeskikt makke is, is nammentlik in libbensfrage yn 'e ynderlike wrâld fan 'e beskôgjende ik-persoan: *zoe 'k hir al linne loes leeg stiean?* En fuort derop wurdt alle spanning, opboud troch it ús hast oermânske ferskaat oan barren en de plechtichheid fan 'e libbensfrage, ... trochpript mei in grapke. Want oan hokke wichtige libbenstaak sil de ik-persoan him wije:

*Nee k zil tel nei oentbiet to giean,
In gau mijn piep oonstekke.*

Ite en smoke! Dêr wurdt de draak stutsen mei de serieuze retoryk fan 'e barok, mar ek mei in al te grutte earnst en al te grutte twang om eltse liddige tel te nutte te meitsjen. Men mei ek wolris fan 'e skientme fan 'e natoer wille ha, en op jins gemak ite en pypkje.

In mear satiryske humor fine wy yn it gedicht *De blijenne man* (Brouwer, s. 8, sjoch Taheakke), dêr't in beskaat sosjaal meilibjen út sprekt. De eptige skriuwtaligens fan 'e barokpoëzy wurdt mei opsetsin yn kontrast set mei de rûn-rouwe ienfâld fan it sprektalige *Der blynne blixim!* Sa wurdt mei humor ferdivedearre en tagelyk in moraal oan 'e man brocht. Dat wie yn 'e njoggentjinde ieu krekt ek it stribjen fan Van der Meulen en Dykstra: net eksplisyt moralisearje, mar ymplisyt.

4. Konklúzje en takomstich ûndersyk

Yn dit artikel hoopje ik sjen litten te hawwen dat Lenige in kwalitatyf heechsteand dichter is dy't in plakje deun by Gysbert Japix fertsjinne hat en dy't de moderne lêzer ek noch wat te fertellen hat. Lenige wit moralisme, religy, leafde foar famylje en argewaasje dêrfan op yntelliginte wize stal te jaan. Foar it Frysk is er de wichtichste dichter fan 'e 18e ieu. It soe aardich wêze as der, krekt as foar Gysbert Japix bard is, in edysje fan syn wurk ferskynde mei in oersetting nei it modern Frysk en it Nederlânsk ta, dat syn wurk breder bekend en wurdearre wurdt. Wichtiger is lykwols dat der ek in edysje komt fan syn Hollânske gedichten, want, sa't Brouwer al fêststelt, dan kin in folsleiner byld fan syn dichterskip foarme wurde en de gearhing tusken Fryske en Hollânske gedichten better bestudearre wurde. Wat no bygelyks al opfalt is dat, neffens Brouwer, de earste gedichten yn it Hollânsk binne en de lêste yn it Frysk. It soe derop wize kinne dat it Frysk foar Leniger wichtiger waard doe't er sels âlder wie. Dat is gjin niget, want it is bekend dat âldere minsken wer in sterkere bân krije mei de taal fan haar jonkheid.⁶ De hege kwaliteit fan 'e gedichten fan Lenige binne in noflikke ferrassing foar dy't der neier mei yn 'e kunde komt.

*Fryske Akademy
Ljouwert*

6. Breuker (2000:14) suggerearret: "Dat hy fan it Nederlânsk op Frysk oergong, liket it maklikst te ferklearjen as men oannimt dat er syn beheiningen ynsjoen hat. By Cynthia koe er dochs net op". Dat betwivelje ik: it is ommers by útstek in skaaimerke fan minne dichters dat se de minnens fan har gedichten sels net ynsjogge. Dêrfoar is it algemien bekend dat âldere minsken de saken út har jonkheid wer opsykje. Op it Meertens-Ynstitút fertelde Harrie Scholtmeijer my de fermaaklike anekdoate oer Professoaren yn 'e Nearlandistyk dy't har libben wijden oan 'e bestriding fan dialekt en it promoetsjen fan ABN, mar op har stjerbêd wer yn it dialekt fan har jonkheid stammeren. Men sjocht ek dat lju dy't har dwaande hâlde mei it Frysk of Fryslân dêr gauris op âldere leeftyd ta komme. Sadwaande leit it yn 'e rede dat Lenige by it âlder wurden op it Frysk oerstapte.

BIBLIOGRAFY

- Bibel (2002) *Bibel út 'e oarspronklike talen op 'e nij yn it Frysk oerset*. Nederlands Bijbelgenootschap Haarlem, Katholieke Bijbelstichting 's-Hertogenbosch, Jongbloed b.v., Heerenveen. Fjirde printinge (1^e 1978).
- Breuker, Ph.H. (2000) *Konst voedt 's mensen geluk. It Makkumer dichtgenoatskip (1973-1977)*. Stichting Ald Makkum, Makkum. Fryske Akademy, Ljouwert.
- Breuker, Ph.H., F. Dam, K. Dykstra, J. Knol en Y. Poortinga (1990, red.) *Hûndert Fersen. In blomlêzing út 'e Fryske poëzy*. Ynlaat troch J. Krol. Fryske Akademy, Ljouwert.
- Brouwer, J.H. en W.G. Hellinga (1935) *Ansck in Houck. Mei ynliding en oanteikeningen*. A.J. Osinga, Boalsert.
- Brouwer, J.H. (1959) *De Fryske fersen fan Durk Lenige en oare Makkumers*. Mei ynliding en oanteikeningen fan J.H. Brouwer. Utjowerij A.J. Osinga, Boalsert. Magnus-Rige 8, Fryske Akademy.
- Brouwer, J.H. (1965) It Makkumer Frysk yn 'e 18e ieu. Yn: K. de Vries (red.) *Makkum. Sier en sied fan Wûnseradiel*. A.J. Osinga, Boalsert: 53-66.
- Buijnsters, P.J. (1984a) Voor een Nederlandse literatuurgeschiedenis van de acht-tiende eeuw: wensen en verwezenlijkingen. In: *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw. Veertien verkenningen*. Hes Uitgevers, Utrecht: 223-238.
- Buijnsters, P.J. (1984b) Nederlandse leesgezelschappen uit de 18e eeuw. In: *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw. Veertien verkenningen*. Hes Uitgevers, Utrecht: 183-198.
- Draaisma, D. (1990) *Het verborgen raderwerk - Over tijd, machines en bewustzijn*. Ambo, Baarn.
- Galama, E.G.A. (1977, red.) *Specimina Linguae Frisiae. Saeculorum XVII et XVIII*. E.J. Brill, Leiden.
- Hemsterhuis, F. Sjoch Petry (2001).
- Kloet, J. van der (2005) De Parnas: "dichtwekkend steil voor Neerlands besten". Poëtikale opfettingen yn it iere wurk fan Cynthia Lenige. *Us Wurk* 54, 76-90.
- Komrij, G. (1986) *De Nederlandse poëzie van de zeventiende en achttiende eeuw in duizend en enige gedichten*. Bert Bakker, Amsterdam.
- Lenige, D. Sjoch Brouwer (1959).

- Oppewal, T. en P. Boorsma (1994, red.) *Spiegel van de Friese Poëzie van de zeventiende eeuw tot heden*. Meulenhoff, Amsterdam.
- Oppewal T., B. Gezelle-Meerburg, J. Krol & T. Steenmeijer-Wielenga, (2006, red.) *Zolang de wind van de wolken waait. Geschiedenis van de Friese literatuur*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Petry, M.J. (2001, red.) *Wijsgerige Werken Frans Hemsterhuis*. Uitgegeven, ingeleid en van een commentaar voorzien door M.J. Petry. Uitgeverij Damon, Budel. Fryske Akademy, Ljouwert. Twatalige útjefte Frâns-Hollânsk.
- Schenkeveld - van der Dussen, M.A. (1994) *Nederlandse literatuur in de tijd van Rembrandt*. Erven J. Bijleveld, Utrecht.
- Tillyard, E.M.W. (1943) *The Elizabethan World Picture*. Pelican, London.
- Wadman, A. (1960) De Fryske fersen fan Durk Lenige en oare Makkumers, Drama's in duodecimo, kriich en kreauwerij yn Fryslân, [beide] van J.H. Brouwer, De tocht mei it goud-Nordahl Grieg, met een inleiding ... van J.H. Brouwer en A.I. Brouwer-Prakke. In: *Literair Leven*, 9 juni 1960 Regionale Omroep Noord en Oost. [Oanwêzich Tresoar: FRYS 01.41 lite)
- Wearinga, J. fon (1962) It wrâldbyld fan Durk Lenige, forlike mei Gysbert Japiks sines. *It Beaken* 24, 105-119.
- Wearinga, J. fon (1973) Oer Durk Lenige: Oon Goad en Oan Elliot. *It Beaken* 35, 263-267.
- Wumkes, G.A. (1926) It dichtwurk fen Dirk Lenige. Yn: *Bodders yn de Fryske striid*, 377-383. [Ek (1915). *Yn ús eigen tael* 7, 61-74.]
- Wumkes, G.A. (1932a) Makkumer dicht-eksamen. Yn: *Paden fen Fryslân I*, 446-449. [Ek (1929) *De Holder* 4, 76-79.]
- Wumkes, G.A. (1932b) In brief fen D. Lenige. Yn: *Paden fen Fryslân I*, 450-453. [Ek (1927) *Sljucht en Rjucht* 246-248.]
- Wumkes, G.A. (1932c) Fryske rimen fen K. Lenige. Yn: *Paden fen Fryslân I*, 454-462. [Ek (1927) *Sljucht en Rjucht* 292-295, 309-310.]
- Wumkes, G.A. (1932d) In jierdeirymke yn Makkumer tongslach. Yn: *Paden fen Fryslân I*, 469-471. [Ek (1929) *Sljucht en Rjucht* 311-312.]

TAHEAKKE

By seksje 3.1.

Oon A. Rymersma 1778

Za lang myn eiar it lioed oentfinst,
In ‘t bijld op gled eâgs âpel glinst,
De pols fix oafbijt eltse tikje.
Cekoends-traap dogt, dij sliert nog sloept,
T geheegen lâns zijn keâtting stoept;
Der het de tinskreâft kin berikje.

Za lang mijn lange as poeister boegt,
Uit bliest, en wer de wijn inzoegt,
In ‘t bloed za pas ijn hitte kullit,
Mijn tong t gehijmelte paait, in prieuwt,
Gods gutlikheid dij iewig bleuwt;
In uwz mei zilligheid omwullit,

Za lang de rede op de weij,
Mijn vourman bleuwt, zil ‘k disse deij,
Him tankje! dij ijn ginst joun sparrit,
dij uwz vestviettre lieafds bestieân,
bedript, bemielt, mei meâr as lieân,
Fijt! dat zijn hân uwz lang bewarrit.

By seksje 3.2.

[Oon P. Lijnnige]

Heites, oerheits, heite Namme,
Roen roâl, viefveris vorstamme,
k Loits dij ijn mijn Pietter oon,
Dij zijn wuddings dei wer toalit
Dij mijn ziel njue nit vorboalit
mar dogt gjalpjen voor mijn zoon.

Tins kaat wiese kenings muwlle,
Tins dijn Mekker, tins dijn schuwle!
Der dijn Ieegd nog grient in blomt,
In it Joblig blier vormekkit,
Zulvre kood, mei kreft omstekkit,
Der 'se ijn zeine kiel jep zwomt,

Eartosch-brokler, eag vortjustler,
vutten schodder, tel vorbjustler,
Op hosvutling to elts kroept,
Wa kin de oenmechts nead oentlisse?
Wa zil der mei scheamt nit sisse?
Wurk te dwaan is mij oentsloept.

Iere Goadstjenst, aedders te achtjen,
Dogt mijld libbens jeft vorwachtjen,
Der se ijn Hymel ginste steian!
Jâ der hir nin tjed vorvodje,
Zal Goad mej zijn zeinne oerschodje;
Traap hieap mieatte is mear as leian.

By seksje 3.3.

De Komit

Het greatsch Ljeacht? wat hieat hijmmvljoer?
Vljugt nei de riegels vin netjoer.
Trog toezen, toezen, Stjearre ringen,
Min neamt dij vremtjeam, "ien komit,
Wa kin har pâed! het Stjerling wit?
Haar dwijelwei harre wijentelingen!

Ho hietfjalgs loagitse ijn Har veart!
In smiet in langen Striel nei de Ieard,
Ien vjoergen stut vor loakjende eâgen,
Den t keatting dilt nin stirt noach brek,
Netjoer dij mekkit Schur, noch wreck,
Ja vljeagt nei ijngedroekte weagen.

In snurt trog de Eindleas, wiette in, ljeagt,
 Vertoesne oon ien koegels vljeagt;
 Vorbij oentel vin Schieddings hinne,
 Vin wrâdden, dij nei tins beweind,
 Trog weassens, mei mear ljeâgs beseind;
 Trog mear, beschijnd as ienne zinne,

De tied lit oon har tel vlean vrij,
 jo kliuwt it vorgebergt vorbij,
 Vin Hijmmels wer de zinn' striels loagen,
 Uwt doagje vor ien blierrer eâg!
 hir doektze oon har zwirtkreaft weag,
 hir wiest har kreats, wer dol te boegen,

Nei toezen djerren gloort har' glins,
 Wer vor uws eag, oon 's Hymmes trins,
 Za yewig vest stiean hymmel boekken,
 Za wier zal Hij dij t al beveet,
 nei riugt, nei meagt, nei Lieafde wet,
 Elts Dieden dwaan ijn t deijljeagt loekken.

By seksje 3.4.

By de 28 vorjeardeij vin J.C. Lynnige de 7 jann 1792

Aade fammen oaf te klopjen
 As de tied er riugt op het,
 is vor har nit op te kropjen,
 Tins! de Stimpel kniept in knet,
 vrijd nog Papt, nog vield ooit Loekje,
 krietze ijn Niead oon Cieppido
 Mar ijn 't Heart der woalt ien spoekje
 Dij zijn Namme is Legiô
 Ho kin dit de Tex vorkliearje
 Der 't mijn Doijtters Djerdeij is
 Nee, mar ho ik 't ieak brebiearje
 K' slaan roen om registers mis,
 Rijemkjen, zoender Dechters vlieaggen,
 kroeppe Eiarder as ja Fliean,

Zantig Jerrens tjusstre Eiaggen;
Doorre 't wurk nit meiar bestiean,
In 't vordjear vers is uwtmiedde,
Winschien slugts om nogs miear zein
Hir 's nin nijs oon to te rieden
Sa as 't eiarst wur, is ieak t' ein
k Lit dan 't Leaf vordjear vers sloeppe
Tins it aadders Hert bluuwt best
Waa dij klopper is trogkroeppe
Wit it stiet, as de ijek za fest.

By seksje 3.5.

Uwtrop vin Keizer Titus

Fui Tjalken (Gjalpte ien vorst) ik liet ien dei vortorje,
O uwtrop! wer wut nou, hir dij bewein spyt heard?
Bij dij de tied tofeânt, op t blokhuws vin bejeart,
In djoerkeaptieds werspijl, ijn beârne spijsjes smorje

Nou mut spijt zolms Natjoer, ien roas ijn winter glorje!
Oof t zinn' vjoer ijnne Bok har schiean de nekk' to keart,
De briedbak, tonge, in toag, triuwe oon bejearten veart,
Men ziekkhehellit mar, der driften t hert trogborje,
Losboannigheid za leâg trog t vioul vornift oonvied,
Boânt harre droommers, der elts ijn ien Ierrsea Stiet,
vortwijfle om nijs ien deij, op t kortst, oon ein to krijen
Dijs hertzpriems laitzen, is de vorbeâd vin de streâf;
zo donzit min om nogt, ien tombrie boppe it greâf,
ho zil de langsten nacht, elts 't zolmsvorried onspijen?

By seksje 3.6.

Moans stoen

Ijn twissche it greatsche Hijmmel liagt,
Uwt Kijmmme, ijn boag, trog boagen, vliagt,
Stoept as ien Breid opkaappe!
Mei oon-uwtschijnbre, pirper vjoer,

Bestrielt it bosch in delten oer;
 In groengs griens, blommig laappe.
 Yn twissche t wetter as opsloesd,
 In bochtig loans de lichtens broesd,
 De voeggels turrelurkje.
 In twissche bieam, in Blom, in Blead,
 Meij dauw-drips pearlen wut omveat,
 Dij vor Netjoer mej burkje.

Yn wissche dat de Sephir djoeit,
 In leaf-leas, mej bieams toekken stoeit.
 Dijs poeissters nochlik flieanne.
 Ijn twissche dat de moalkfaam kaat
 Of blier tjen harre Burfeint praat,
 Dij mierren 't gears oof mieanne,

De zwan har viearren kiemt op neast,
 De liep zijn krop, mej wiermen mest;
 Of tomm'lt oer kop in nekke,
 zoe 'k hir allinne loes leeg stiean?
 Nee k zil tel nei oentbiet to giean,
 In gau mijn piep oonstekke.

De blijenne man

Ien earne Blyenne! ziet ijn ien oermiette neâd,
 Dol hoeke bij in sloes, der hij ien Jelmis beâd,
 In hie trog t hertz breks tjank, ien vet pestoor oerweagen
 Dat hij sloeg op zijn steat, de ziels meilijende eagen!
 In joud vorrekt vin herte op 't Miâst!
 Ien scheisjen to de blijen-Mans triâst.
 Ien raare eastynje vaar, dij t vin nei bij bezeâg,
 Borst uwt ijn laitzen, foij! in schettre ijne vleag,
 Mar spriek bedarre uwt, mei t hudde wud za kregtig,
 Dat is ien mijlde jeaft, waregtig!
 Vut taast hij ynne buws, in helle mei ien veart,
 In hân vool scheljen uwt za zoer bij him vorgeart,
 In joudze oon dij Bloed, mei dit heagwuddig zeinjen
 "Der blyenne blixim! dat is better as twa peinjen.